

TEHLİKE SORUMLULUĞU

*Yrd. Doç. Dr. Yasemin DURAK**

ÖZET:

Tehlike sorumluluğu bilimsel çalışmalarda yerini almış olmakla birlikte özel kanunlar dışında yasal bir düzenlemeye kavuşmuş değildir. Genel bir kuralla mı yoksa özel bir kuralla mı düzenlense daha iyi olacağı tartışmaları yer almaktaydı. Kanun koyucu 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 71. maddesinde tehlike sorumluluğu genel bir kural ile düzenlenmiştir. Gelişen teknoloji, ortaya çıkan zararlar bu yasal düzenlemenin uygulamaya ne şekilde yansıtacağına da gösterecektir. Burada zararın sıklığı veya ağırlığı esas alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sorumluluk, Tehlike Sorumluluğu, Kusursuz Sorumluluk, Genel Kural, Özel Kural.

ABSTRACT:

Responsibility for risk had not been attained a legal arrangement except in special laws, although scientific studies have take place in. Does a general rule or if a special rule does regulate discussions, which would be better, was located. Responsibility for risk is regulated by a general rule in article 71 of the Turkish Code of Obligations which no. 698 and lawgiver. Developing technology, arising damages will also show that the practice of this legal arrangement will be reflected in what way. Here, frequency or weight of harm shall be considered.

Keywords: Responsibility, Responsibility For Risk, Faultless Responsibility, General Rule, Special Rule.

* Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk ABD.

GİRİŞ

Sanayi devrimiyle birlikte teknolojik alanda ilerlemeler başlamış ve bu da beraberinde yeni bir sorumluluk türünün doğmasına ve gelişmesine yol açmıştır. Tehlike sorumluluğu denilen bu sorumluluk türü Türkiye’de henüz ilerleme aşamasındadır ve Batı ülkelerinde olduğu gibi fazla bir gelişme kaydetmemiştir.

Tehlike sorumluluğu Türkiye’de gelişme gösteren bir sorumluluk türü olduğu için bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar da sınırlı bir düzeyde bulunmaktadır. Bu nedenle yeni çalışmalar yapılarak Türk Hukukundaki bu eksiklikler bir an önce giderilmelidir.

Bu çalışmada yeni gelişme gösteren bir sorumluluk türü olan tehlike sorumluluğunun ne olduğu, gelişmesini sağlama açısından ne tür bir düzenlemeye ihtiyaç olduğu, neler yapılması gerektiği, doktrin tartışmaları ve Türkiye’de tehlike sorumluluğunun hangi aşamada olduğu belirtilmeye çalışılmıştır.

I. TANIM VE KAVRAM

Tehlike sorumluluğu kavramı, kusursuz sorumluluk hallerinin bir türünü ve en ağırını oluşturur. Tehlike sorumluluğunun en ağırını oluşturmasının nedeni meydana getirilen tehlikenin yol açtığı zararı karşılama düşüncesidir. Tehlikenin özel ağırlığı faaliyetlerin, işletmelerin veya tesisatın zarara yol açmağa aşırı eğiliminden veya sebep oldukları kazaların nitelik veya nicelik bakımından ağır sonuçlar doğurmasından kaynaklanmaktadır¹. Örneğin nükleer enerji ile çalışan bir işletmedeki patlama tehlike sorumluluğuna örnek gösterilebilir.

¹ **Tandoğan, Haluk**, Tehlike Sorumluluğu Kavramı ve Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluklarının Düzenlenmesi Sorunu, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, 1979, C. 10, S. 2, s. 294; **Tunçomağ, Kenan**, Borçlar Hukuku 1. Cilt Genel Hükümler, 4. Baskı, İstanbul 1969, s. 324; **Eren, Fikret**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, İstanbul 2012, s. 503; **Tandoğan, Haluk**, Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku, 1. Baskı, Ankara 1981, s. 26; **Tekinay, Selahattin Sulhi/Akman, Sermet/Burcuoğlu, Haluk/Altıp, Atilla**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 1993, s. 672; **Reisoğlu, Safa**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 22. Baskı, İstanbul 2011, s. 177 – 178; **Kılıçoğlu, Ahmet M.**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Ankara 2011, s. 304, 351; **Oğuzman, Kemal M./Öz, M. Turgut**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 8. Baskı, İstanbul 2010, s. 485, 488; **Antalya, O. Gökhan**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt I, İstanbul 2012, s. 640; **Ulusan, İlhan**, Türk Borçlar Kanunu’nda Yer Alan Genel Tehlike Sorumluluğu Kuralına İlişkin Birkaç Tespit ve Hukuk Düzeni Tarafından Faaliyetine İzin Verilmiş Önemli Ölçüde Tehlike Arzeden İşletmelerin Yol Açtığı Zararların Uygun Bir Bedelle Denkleştirilmesi Sorunu, journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/.../21-Ilhan-ULUSAN.pdf, s. 2897 – 2898; **Büyüksağış, Erdem**, Tehlike Esasına Dayanan Genel Sorumluluk Kuralı Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2006, C. 8, S. 1, s. 6; **Uyar-Özbek, Zeynep**, Türk Hukukundaki Kusursuz Sorumluluk ve Tehlike Sorumluluğu Halleri, *Yıl., Diyarbakır* 2009, s. 56; **Akartepe, Alpaslan**, Türk Borçlar Kanunu’nun Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkileri Alanında Getirdiği Yenilikler ve Değişiklikler, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012, C. 16, S. 1 – 2, s. 167.

Başkaları için ağır tehlike oluşturan faaliyette bulunan veya böyle bir nesneyi elinde bulunduranlar bu özel tehlikenin gerçekleşmesinden doğan zararı gidermekle yükümlü tutulmalıdır. Rizikonun yüklenilmesi yoluyla zararın telafi edilmesini amaçlayan bu esas tehlike sorumluluğudur².

Benzer faaliyet ve işletmelerin onlarla karşılaştırılabilen faaliyet ve işletmelere nazaran daha büyük tehlike taşımaları, bu tür olgulara tehlike sorumluluğu bağlanmasını haklı göstermektedir. Örneğin atlı arabalara oranla motorlu taşıt araçlarının kazaya ve zarara sebep olma eğilimi çok daha fazladır³.

İsviçre Hukukunda tehlike sorumluluğu, özellikle ağır bir tehlike taşıyan bazı faaliyetleri, işletmeleri veya tesisatı yürüten veya işletenler için özel kanunlarla tanınan bir sorumluluktur⁴. Bir görüşe göre bir kişinin kendisine kusur veya özen eksikliğinin yüklenmediği fakat meydana gelen zarardan sorumlu olduğu her durumda ağırlaştırılmış objektif sorumluluk söz konusudur⁵. Örnek olarak İsviçre Hukukunda otomobil işleticilerinin, demiryolu işleticilerinin sorumluluğu ağırlaştırılmış objektif sorumluluk olarak düzenlenmiştir.

Tehlike sorumluluğu, kusura dayanmayan, sözleşme dışı bir sorumluluk türüdür. Tehlike sorumluluğunun varlığı için, tehlike oluşturan tesis, faaliyet ve işletmeye özgü tehlikenin gerçekleşmesi ile meydana gelen zarar arasında uygun illiyet bağının bulunması yeterlidir; objektif özel ödevinin ihlali ve kusur gibi unsurların, tazminat sorumluluğunun doğması bakımından hiçbir rolü yoktur⁶.

Tehlike sorumluluğu, sorumluluk türlerinin en ağırıdır. Sorumluluk için, kusurlu olmak veya gözetim ödevinin ihmali aranmaz. Yapılan işin veya işletilen kuruluşun tehlike yaratması sorumluluk için yeterlidir. Ağır sanayi kuruluşları, kara, hava, deniz yolu taşımacılığı, elektrik, su, doğalgaz boru hattı işletmeleri, yüksek gerilim hatları, baz istasyonları⁷, atom santralleri gibi kuruluş ve

² **Tiftik, Mustafa**, Tehlike Sorumluluğunun Ayırıcı Özellikleri ve Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluklarının Genel Kural ile Düzenlenmesi Sorunu, 2. Baskı, Erzurum 1997, s. 6.

³ **Tandoğan**, Sorumluluk, s. 26.

⁴ **Tandoğan**, Sorumluluk, s. 26; **Tandoğan**, Tehlike, s. 294.

⁵ **Deshenau, Henri/Tercier, Pierre**, Sorumluluk Hukuku (Çeviren: Salim Özdemir), Ankara 1983, s. 110.

⁶ **Tiftik**, s. 8; **Eren**, s. 501; **Ayan, Mehmet**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, Konya 2012, s. 250; **Kılıçoğlu, Mustafa**, Sorumluluk Hukuku, Cilt 1, Sözleşme Dışı Sorumluluk, Ankara 2002, s. 453.

⁷ 4. HD. 13.10.2009, E. 7669 K. 11165 "...Uyuşmazlık son yıllarda kullanılan cep telefonlarındaki haberleşmeyi sağlayan ve baz istasyonları olarak isimlendirilen tesisin kullanılması sonucu bir zararın doğup doğmadığı ve doğmuşsa bu zararın hangi durumlarda söz konusu olabileceği ve yine giderilmesi konusunda ne gibi önlemlerin alınması gerektiği noktasında toplanmaktadır. Dava konusu olan tesisin cep telefonlarının kullanımı için zorunlu olduğu ve bu

işletmeler her an tehlike yaratabilirler⁸. Hatta Yargıtay tapu sicilinin tutulmasından doğan zararı dahi tehlike sorumluluğu kapsamından değerlendirmiştir⁹.

II. TEHLİKE SORUMLULUĞUNU GEREKTİREN SEBEPLER VE DÜŞÜNCELER

A. Kusurun Yetersizliği

Kusur sorumluluğuna göre, bir kimse, ancak hukuka aykırı ve kusurlu davranışıyla sebep olduğu zarardan sorumludur. Kişinin kusurunun olmadığı yerde sorumluluğu da olmayacaktır.

Oysa ulaşım, enerji ve üretim araçlarından kullanılan büyük makinelerin, teknik araç ve gereçlerin, yeni kimyasal ve biyolojik buluşların modern toplumda, kusuru, sorumluluğun kurucu unsuru olarak görmek, birçok nedenlerle doyurucu olmaktan uzaktır. Bu kadar karmaşık teknik bir süreç ve sosyal ilişki içinde gerçekleşen zararlarda kusurun rolü, ya çok azalmış, ya da hiç kalmamıştır¹⁰.

tesisin geniş bir kitleyi ilgilendirmesi nedeniyle de kamuya hizmet vermeyi amaçladığı tartışmasızdır. Ne var ki, bu hizmetin verilmesi ve tesisin kullanılması sonucu hukuk kurallarının bir gereği olarak doğan zararlardan da tesis sahibi sorumludur. Hatta bu sorumluluk kusura dayanmayan, tehlike sorumluluğu olarak da kabul edilmek gerekir. Bu özelliği nedeniyle tesisi kullanan ve onu işletenin yüksek özen yükümlülüğü bulunmaktadır. Aksi halde en küçük bir özensizliğin maddi değerlerle ölçülemeyecek kadar ağır sonuçlar doğurması kaçınılmazdır. Bunun için zarar görenin zararını değil, tesis ve işletme sahibinin, tesisin işletilmesinden dolayı kişilere, bu bağlamda çevreye bir zarar vermediğinin ve herhangi bir olumsuz sonuç yaratmadığının kanıtlanması gerekir. Bu sonuç genel sorumluluk kurallarının aksine, davalı işletmesinin ağır tehlike doğuracak özelliğinden kaynaklanmaktadır.” Yargıtay’ın benzer bir kararı için bkz. 4. HD. 13.07.2009, E. 7416 K. 9376 (UYAP).

⁸ **Çelik, Ahmet Çelik**, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu’nda Yeni Bir Düzenleme, İşletme Tehlikeleri ve Tehlike Sorumluluğu, s. 1 – 7, www.tazminat.hukuku.com

⁹ HGK. 20.04.2011, E. 13-37 K. 198 “...Devletin “tapu sicilinin tutulmasından doğan sorumluluğuna” ilişkin olarak, kusursuz sorumluluk/ağırlaştırılmış sebep/ağırlaştırılmış objektif sorumluluk/ tehlike sorumluluğuna ilişkin kurallar uygulanır... Burada, kusursuz sorumluluğun dayanağı, tapu siciline bağlı büyük çıkarların ve yanlış tesciller sonucunda sicile güven ilkesi yüzünden aynı hakların yerinin doldurulmaz biçimde değişmesi ve bu hakların sahiplerinin onlardan yoksun kalmaları tehlikesinin varlığı ile açıklanabilir. Görüldüğü üzere, tapu sicilinin tutulmasını üzerine alan Devlet, tapu siciline tanınan güvenden ötürü, hak durumuna aykırı kayıtlardan doğan tehlikeyi de üstlenmektedir. Tapu sicil müdürü ya da memurunun kusuru olsun olmasın, tapu sicilinin tutulmasında kişilerin mameleki çıkarlarını koruyan hukuk kurallarına aykırı davranılmış olması yeterlidir. Kusurun varlığı ya da yokluğu Devletin sorumluluğu için önem taşımamakta, sadece Devletin memuruna rücu halinde iç ilişkide etkisi söz konusu olmaktadır.” (UYAP).

¹⁰ **Eren**, s. 501; **Tandoğan**, Sorumluluk, s. 2; **Cevdet, Yavuz**, Türk Borçlar Kanunu Tasarısı’na Göre “Kusursuz Sorumluluk” Halleri ve İlkeleri, dosya.marmara.edu.tr/huk/fakultedergisi/2008.C.14.S.4/29-61.pdf; **Saraç, Senem**, Türk Borçlar Kanunu’nda Tehlike Sorumluluğu ve Denkleştirme, ylt., İstanbul 2012, s. 13.

Kişinin kusuru olmadan meydana gelen zararların, zarar gören üzerinde bırakılması hakkaniyete uygun düşmemektedir¹¹. Kişinin işletme veya faaliyette menfaati varsa ve tehlikeli işletmelerin riskini göze alıyorsa zarar görenin korunması gerekmektedir.

Günümüzde enerji kaynakları, ulaşım araçları ve üretimde kullanılan makineler, o derece hızlı, karmaşık ve büyük boyutlar kazanmıştır ki, gerekli her türlü tedbir alınsa dahi, zararın doğumunu önlemek çoğu zaman imkânsız hale gelecek¹² ve kusur sorumluluğu yetersiz kalacaktır.

Kusurun yetersizliği, tehlike sorumluluğunu gerektiren bazı fikirlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hakkaniyet fikri de bunların başında gelmektedir. Bu fikre göre hakkaniyet gerektiriyorsa, zarar veren kusurlu olmasa bile, sebep olduğu zararı tazmin etmelidir¹³. Hakkaniyet fikri tehlike sorumluluklarında genellikle mali gücü çok olan işletenin sorumlu tutulmasında tehlike yaratma düşüncesi yanında hesaba katılabilir. Burada zarar verenle zarar gören arasında ekonomik durumlarının karşılaştırılması söz konusudur. Bu karşılaştırma sonunda hakkaniyet ve adalet duyguları, zarar görene oranla ekonomik yönden daha güçlü durumda olan zarar vereni kusursuz olmasına rağmen sorumlu kılabilir.

Sebebiyet ilkesine göre ise, sorumluluğun doğması için objektif unsur olan zarara sebep olma yeterlidir, kişinin kusurlu olması gerekmez; fiil ile zarar arasında uygun illiyet bağı yeterlidir¹⁴.

Tehlike ilkesine göre de toplum hayatına faydalı ve zaruri bazı faaliyetler vardır ki başkaları için mutlaka bir tehlikesi oluşturur. Bu tür faaliyetlere izin verilmesi toplumun menfaati gereği olduğu için bunlar tamamen hukuka uygundur. Bu faaliyetler hukuka uygun olsa bile girişimde bulunan kişiler bu faaliyetlerin tehlikelerini de yüklenmelidirler. Başkaları için yoğun tehlike taşıyan faaliyetlere izin verilmesi, kişilerin uğradıkları zararların telafi edilmesi ile kabul edilebilir¹⁵.

B. Kusuru İspat Güçlüğü

Başkaları için yoğun tehlike taşıyan tesis, faaliyet ve işletmelerin yol açtığı zararlarda, zararın sebebi olarak insan fiilinin rolünü ve katkısını, kusurlu bir

¹¹ Tiftik, s. 11; **Ulusan, İlhan**, Tehlike Sorumluluğu Üstüne, Mukayeseli Hukuk Araştırma Dergisi, 1970, C. 4, S. 6, s. 33; **Tandoğan**, Sorumluluk, s. 2.

¹² **Eren**, s. 501.

¹³ **Eren**, s. 497; **Tandoğan**, Sorumluluk, s. 5; **Ulusan**, Tehlike, s. 33; **Karahasan, Mustafa Reşit**, Sorumluluk Hukuku, İstanbul 1995, s. 469; **Reisoğlu**, s. 143.

¹⁴ **Tiftik**, s. 16.

¹⁵ **Tiftik**, s. 16.

davranışın bulunup bulunmadığını tespit etmek hem çok külfetli hem de imkânsız olabilmektedir¹⁶. Bu karmaşık şartlar içerisinde kusurlu bir davranışın bulunup, bulunmadığını, kimin kusurlu bir davranışta bulunduğunu belirlemek mümkün değildir¹⁷. Bu kadar tehlikeli araç ve gereçler içinde insan davranışının zararın sebebi olabilme ihtimali, diğer teknik ve mekanik sebeplerle kıyaslanmayacak derecede küçük ve önemsizdir.

Hem teknik araçların karmaşık niteliğinden hem de işletmelerin karmaşık örgütlenmesinden doğan ispat güçlüklerinin rizikosu mağdura yüklenmemelidir¹⁸. Kusuru ispat güçlüğü de hakkaniyet, tehlike vb. düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

C. Teknik Gelişmeler

Tehlike sorumluluğu sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan teknik buluşların, makineleşmenin biçimlendirdiği modern toplum ve uygarlığın zorunlu kıldığı bir sorumluluk türüdür¹⁹.

Bir kısım tesis, faaliyet ve işletmeler, her türlü tedbir alınsa dahi önlenemeyecek zararlı sonuçlara yol açabilmektedir. Oysa bu gibi faaliyetler ve tesisler, çoğunlukla toplum hayatı için vazgeçilmez ihtiyaçları karşılamaktadır. Toplum için vazgeçilmez kabul edilen bir kısım tesis ve faaliyetlerin, tüm tedbirlere rağmen engel olunamayan zararlarına, kişilerin katlanmasını istemek, onları hukuki korumadan yoksun bırakmak hakkaniyet düşüncesine aykırı düşmektedir. Bu durumda tehlike fikrine göre başkaları için yoğun tehlike taşıyan böyle tesis, faaliyet ve işletmelerden fayda sağlayan kişiler, bunların sebep olduğu zararları da gidermelidirler²⁰.

Teknik gelişmeler karşısında kusur ilkesinin değerinin azalmasının sebebi tehlike ihtimali artmış bulunan işletme ve tehlikeli faaliyetler sonucu doğan zararların nitelik ve nicelik olarak etkinliği ve yüksekliğidir²¹.

D. Sosyal Düşüncedeki Gelişmeler

Sanayi devriminin ortaya çıkardığı büyük sermaye ve gelişmiş teknoloji karşısında ekonomik yönden güçsüz insanların korunması sosyal adaletçi görüşlerin etkisiyle sorumluluk hukukunda önem kazanmıştır. Teknik araçların ve

¹⁶ Tiftik, s. 13; Eren, s. 501; Tandoğan, Sorumluluk, s. 2.

¹⁷ Eren, s. 501; Tiftik, s. 13; Tandoğan, Sorumluluk, s. 2.

¹⁸ Tandoğan, Sorumluluk, s. 2.

¹⁹ Eren, s. 495; Yavuz, s. 36; Saraç, s. 15.

²⁰ Tiftik, s. 12 – 13; Tandoğan, Sorumluluk, s. 2; Reisoğlu, s. 143.

²¹ Ulusan, Tehlike, s. 30.

makinelerin kullanılmasından zarara uğrayanlar, genellikle ekonomik bakımdan zayıf kimselerdir. Bu nedenle, kusurun bulunmadığı kazalardan doğan zarara, kişilerin katlanmasını istemek, sosyal düşünceye aykırı düşmektedir. Sosyal düşünceye göre zararların tazmini gerekir. Ekonomik düşünceye göre de tehlike, işletme faaliyetlerine giren bir unsur olduğu için, tehlikeli faaliyetin olumsuz sonuçlarına işleten katlanmalıdır²².

Ayrıca teknolojiye dayalı faaliyet ve işletmelerde çalışan kimselerde genellikle ekonomik ve sosyal durumları itibarıyla güçsüz olan kimselerdir ve çoğu zaman kusurlu davranışlarıyla zarara sebebiyet vermektedirler. Zararın tazmini bu kişilere yükletildiği takdirde çoğu zaman hiçbir tazminat alınmamaktadır. Bu nedenle de kusur sorumluluğu yeterli olmamaktadır²³.

Tehlike sorumluluğunun dayandırıldığı diğer fikirlerden biri ise hâkimiyet (egemenlik alanı) fikridir. Bu fikre göre, bir kimsenin hâkimiyet alanı içinde bulunan bir şey veya insan, başkasına zarar vermişse, sorumluluk hâkimiyet sahibine ait olmalıdır. Bu kimsenin o şey veya şahıs üzerinde denetleme ve gözetim imkânı vardır. Denetleme ve gözetim sayesinde zararlı sonucun gerçekleşmesi belirli bir oranda önlenebilir²⁴. Örneğin motorlu araç işletenin, araçlar üzerindeki denetim ve gözetimi örnek verilebilir.

Hâkimiyet fikrine yakın bir fikir de hukuki alan kuramıdır. Bu kurama göre bir kimse kendi hukuki alanı içinde ortaya çıkan olaylardan meydana gelen zararı tazmin etmelidirler²⁵.

Diğer bir fikirde yarar ile zarar arasında bağıllık düşüncesidir. Bazı yazarlarca menfaat ve fayda sağlamaya bağlanan sorumluluk olarak ifade edilmiştir. Bu fikre göre, bir faaliyetin yararlarını elde eden kimse kusuru olmasa bile o faaliyetin sebep olduğu zarara katlanmalıdır. Burada telafi edici adaletin bir görüntüsü söz konusu olmaktadır²⁶. Tehlike menfaat ilkesi de denilen bu düşünceye göre bir nimet-külfet dengesi söz konusudur²⁷.

Görüldüğü gibi kusurun yetersizliği, kusuru ispat zorluğu ve teknik gelişmeler çeşitli fikirlerin ortaya atılmasını sağlamıştır. Belirtilen bu sebepler tehlike sorumluluğunun doğmasına neden olmuştur. Bunlar içerisinde en etkili olan teknik gelişmelerdir. Çünkü tehlike sorumluluğunun doğması, gelişmesi teknik gelişmelere paralel bir ilerleme kaydetmiştir. Günümüz teknolojisinde bu ge-

²² Tiftik, s. 14 – 15; Ulsan, Tehlike, s. 27 – 28.

²³ Tiftik, s. 14; Eren, s. 497; Ulsan, Tehlike, s. 30.

²⁴ Eren, s. 497; Tiftik, s. 17; Tandoğan, Sorumluluk, s. 5.

²⁵ Tandoğan, Sorumluluk, s. 5.

²⁶ Tandoğan, Sorumluluk, s. 5; Tiftik, s. 17.

²⁷ Ulsan, Tehlike, s. 33; Tiftik, s. 17; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop, s. 672.

lişmeler gün geçtikçe daha da çok artacak ve bu da tehlike sorumluluğuna olan ihtiyacı gösterecektir.

Tehlike sorumluluğunun dayandırıldığı fikirlerden en önemlisi ise hakkaniyet fikri ve tehlike fikridir. Türk Hukukunda en önemli ilkelerden olan hakkaniyet fikri kusurun olmadığı yerde de zararın tazminini öngörmüştür. Teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdikleri riskler kusur olmasa bile giderilmelidir. Zararı, zarar gören kimsenin üzerine yıkmak hukuk düzenin ilkelerine de ters düşmektedir.

III. TEHLİKE SORUMLULUĞUNUN BENZER SORUMLULUKLARDAN FARKI VE ORTAK YANLARI

A. Kusur Sorumluluğundan Farkı ve Ortak Yanları

Tehlike sorumluluğu da kusur (haksız fiil) sorumluluğu gibi sözleşme dışı bir sorumluluktur. Kusur sorumluluğu ile arasındaki tek ortak yön de esasen budur. Aralarındaki fark ise üç madde halinde sayılabilir: İlk olarak kusur sorumluluğunda, zarar giderimi için hukuka aykırı bir eylem olmalıdır. Tehlike sorumluluğunda ise hukuka aykırı bir eylem olmasa dahi uygun illiyet bağı bulunduğu takdirde zarar giderilecektir. İkinci olarak kusur sorumluluğunda, hukuka aykırı eylemi yapanın kusurlu olması gerekmektedir. Oysa tehlike sorumluluğunda sorumluluk için kusur şart değildir. Burada sorumluluk kusur yerine, kanunun öngördüğü belli bir olguya bağlanmıştır. Son olarak ise kusur sorumluluğunda, sorumluluğun ortaya çıkması için bir insan “davranışının” ortaya çıkması gerekir. Tehlike sorumluluğunda ise sorumluluk bir insan davranışından olabileceği gibi bir makine, araç vasıtasıyla da olabilir.

B. Olağan Sebep Sorumluluğundan Farkı ve Ortak Yanları

Olağan sebep sorumlulukları²⁸ objektif bir özen gösterme ödevinin yerine getirilmemesine dayanır veya özen ödevi yerine getirilseydi dahi yine zararın ortaya çıkacağını kanıtlamak suretiyle sorumluluktan kurtulma imkânı verir. Tehlike sorumluluğu ise tehlike fikri esastır. Ortak yönleri ise ilk olarak ise kişinin davranışı sorumluluk sebebi olarak gösterilmişse sebep sorumluluğunda sorumlu kişinin veya onun eylemlerinden sorumlu olduğu kişilerin ayırt etme gücünün olmaması sorumluluğu ortadan kaldırmaz. İkinci olarak sorumlu kişiye isnat edilen özen eksikliğinin kusur derecesini, hatta objektifleştirilmiş ihmal derecesinin bulmasına gerek yoktur. Üçüncü olarak sebep sorumluluklarında kişi kusuru olmasa bile başkasının eylemlerinden sorumlu olabileceklerdir. Karayolları Trafik Kanunu'na göre motorlu taşıt işletenin yardımcı kişilerin eylemlerinden sorumluluğu örnek olarak gösterilebilir. Dördüncü ve son olarak sebep

²⁸ Tandoğan, Sorumluluk, s. 10 – 12, 23; Tandoğan, Tehlike, s. 292; Deshenaux/Tercier, s. 17.

sorumluluğu umulmayan hallerde de doğar. Motorlu taşıt işleten, yolda toz veya böcek kaçması yüzünden kazaya sebep olsa dahi yine de sorumludur.

C. Fedakârlığın Denkleştirilmesi İlkesinin Tehlike Sorumluluğuyla Karşılaştırılması

Tehlike sorumlulukları ve fedakârlığın denkleştirilmesi ilkesine²⁹ dayanan sorumluluklar sözleşme dışı kusursuz sorumluluklardır. Fedakârlığın denkleştirilmesinin başlıca örnekleri komşuluk ilişkisinden doğan müdahaleler ile zaruret halidir. İkinci olarak fedakârlığın denkleştirilmesinde kişinin müdahalesi ve bu müdahalenin sonucu, hukuka aykırı nitelik taşımamaktadır. Tehlike sorumluluğunda tehlikeli uğraş veya işletmede bulunanın bu uğraş ve işletmesi hukuka uygundur fakat bu uğraş sonucunda ortaya çıkan zarar hukuka aykırıdır. Üçüncü olarak tehlike sorumluluğunu doğuran olaylarda sorumlu kişi zararlı sonucu istememekte önlemek için gerekli tedbirleri almaktadır³⁰. Buna karşılık fedakârlığın denkleştirilmesinde müdahalenin sonucu önceden bilinmektedir ve zarar bir işletme kazasından değil müdahalenin normal sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Dördüncü olarak işletmenin karmaşık niteliği dolayısıyla oluşan zararı belli bir kimsenin eylemine bağlamak pek mümkün olmamaktadır. Bu nedenle işletmenin normal olarak yol açtığı zararlar için fedakârlık sorumluluğu, işletme kazaları için ise tehlike sorumluluğu söz konusu olduğu ileri sürülmektedir. Bu fikri ileri sürünlere göre maden ve petrol işletmesinin doğmasından ortaya çıkan zararlar fedakârlık sorumluluğunda değerlendirilmektedir.

IV. TEHLİKE SORUMLULUĞUNUN UNSURLARI

Tehlike sorumluluğunun ortaya çıkması için bir takım unsurlar gerekmektedir. Bunlar tehlikenin varlığı, tipik tehlikenin gerçekleşmesi ve illiyet bağıdır.

A. Tehlikenin Varlığı

Tehlike sorumluluğundaki tehlike kavramı, genel koruyucu tedbir gerektiği ölçüde alınsa dahi önlenemeyen ve kaçınılmaz surette zararlara yol açan, önleyici tedbirlerin çok sınırlı çerçevede yararlı olabileceği yüksek tehlike potansiyelini ifade eder³¹. Tehlike sorumluluğunun temelini oluşturan tehlike, zararın sık sık gerçekleşmesi ihtimali ve yüksekliğini veya gerçekleşen zararın şiddet, yoğunluk, büyüklük ve ağırlığını ifade eder³².

²⁹ Tandoğan, Sorumluluk, s. 50; Eren, s. 505 – 508.

³⁰ Tehlikeyi önleme yükümlülüğü hakkında geniş bilgi için bkz. Şen-Doğramacı, Hayriye, Tehlikeyi Önleme Yükümlülüğünün Sorumluluk Hukukundaki Yeri ve Önemi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, 20. Yıl Hukuk Özel Sayısı, s. 55 vd.

³¹ Tiftik, s. 19; Saraç, s. 64.

³² Eren, s. 503; Tiftik, s. 19 – 20; Tandoğan, Sorumluluk, s. 26; Tandoğan, Tehlike, s. 294; Deshenaux/Tercier, s. 17 vd.

Bir kısım faaliyet ve işletmelerin başkalarına zarar verme ihtimali çok yüksek seviyededir. Bu faaliyet ve işletmeler üçüncü kişilere zarar vermede tipik bir eğilim taşımaktadır. Bu işletme ve faaliyetlere motorlu taşıt araçları örnek olarak gösterilebilir. Bazen de tesis, faaliyet ve işletmeler en küçük nicelik ve nitelik bakımından çok ağır zararlar verebilmektedir. Örneğin nükleer enerji ile çalışan bir işletmedeki basit bir kaza çok ağır sonuçlara yol açabilir³³.

Tehlike sorumluluğunun sabit olması için ya konun koyucunun tehlike sorumluluğunu belli bir faaliyet alanında öngörmesine ya da genel kural ile geliştirilmiş, zarar doğma ihtimalinin veya zarar miktarının yüksekliğine bağlı bir ölçüye ihtiyaç vardır³⁴.

B. Tipik Tehlikenin Gerçekleşmesi

Tehlike sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için zararın, mutlaka sorumluluğun bağlandığı tesis, faaliyet ve işletmeye özgü tipik tehlikenin gerçekleşmesi sonucu olması gerekir. Bir faaliyet veya işletmeden meydana gelen zarar, kanunda açıkça tanımlanmış tipik tehlikenin gerçekleşmesinden doğmuş olmadıkça, zarar verici olaydan tehlike sorumluluğu söz konusu olmaz³⁵.

Fakat kanunla tipik tehlike sorumluluğunun bağlandığı olgudan, meselâ motorlu taşıtın işletilmesinden doğan zarar, tehlike sorumluluğunun varlığına karine teşkil eder. Bu şekilde düzenlemeler yapan kanunların çoğu, illiyet bağı kesen durumların varlığını ispatlayarak sorumluluktan kurtulma imkânını tanımaktadır³⁶.

İşletmeye özgü tipik tehlike, zararın işletmeyle ilgili olup olmadığını tespit etme başlıca ölçüt oluşturmakla birlikte, sorumluluğun ortaya çıkması için mutlaka bu tehlikenin somut olayda gerçekleşmiş olması şart değildir. Zararı doğuran olayın işletmenin kendine özgü niteliğiyle ilişkili olması sorumluluğun kabulü için yeterlidir³⁷.

C. İlliyet Bağı ve İlliyet Bağı Kesken Sebepler

Sorumluluğun gerçekleşebilmesi için, tehlike sorumluluğu bağlanan tesis, faaliyet veya işletmeye özgü tipik tehlikenin gerçekleşmesiyle zarar arasında uygun illiyet bağı bulunması gerekmektedir. Bu her sorumluluk türü için geçerli bir ana kuraldır³⁸.

³³ Tiftik, s. 20; Eren, s. 503.

³⁴ Tiftik, s. 20.

³⁵ Tiftik, s. 23.

³⁶ Tiftik, s. 23; Tandoğan, Sorumluluk, s. 27; Tandoğan, Tehlike, s. 295 – 296.

³⁷ Tandoğan, Sorumluluk, s. 27.

³⁸ Yavuz, s. 43; Akartepe, s. 170; Saraç, s. 60.

Tipik tehlikenin gerçekleşmesinden kaynaklanmadıkça zarar ne kadar büyük olursa olsun tehlike sorumluluğu yoktur. Burada amaç nicelik ve nitelik bakımından ağır tehlike arz eden faaliyet ve işletmelerin zararlarından üçüncü kişileri korumaktır³⁹.

Tehlike sorumluluğunun ana koşulu, tehlikenin zarar içinde gerçekleşmiş olmasıdır. Hâkim görüş tarafından ayrıca zararın uygun illiyet bağı içinde yapılmış olması istenmekle birlikte, bu en fazla tecavüzün devamı halinde doğabilecek zararlar için düşünülebilir⁴⁰. Aksi halde tehlike sorumluluğu çok daha kapsamlı olacaktır.

Mahkeme kararlarından bazı örnekler⁴¹: “Hareket halinde bir vagonun atlayarak ölen bir yolcu için mahkeme demiryolları işletmesinin sorumlu olacağını kabul etmiştir, mahkemeye göre, zarar demiryolları işletmesinin bir fiilinden doğmuştur. Olayda yolcu, yakında bir kaza olacağı paniği içinde kendisini kurtarmak için trenden atlamıştır.” Sadece kişideki panik nedeniyle işletmeyi sorumlu tutmak yerinde değildir. Burada tehlike kavramı çok geniş olarak yorumlanmıştır.

“Bir yolcunun seyahat sırasında öldürülmesi olayında dul eşin açtığı davayı mahkeme işletmeyle ölüm arasında bir nedensellik bağı olmaması nedeniyle reddetmiştir”.

“Davalı, bir hırsıza yük kamyonunu kiralamış ve o da bir polis kontrolü sırasında aracı bilinçli olarak direğe çarparak bir polisin ölümüne sebep olmuştur. Devlet ölen polisin geride kalan aile fertlerine bakmak zorunluluğu sebebiyle, araç sahibine karşı dava açmış ve bunun üzerine davayı kabul eden mahkeme, devletin söz konusu aracın doğurduğu tehlikelerden meydana gelen zararlar için dava hakkı olduğunu ve aracın kiralanana sürücü tarafından kasten adam öldürme suçunda kullanılmış olmasının bu bakımdan bir öneminin olmayacağına karar vermiştir.”

Tehlike sorumluluğunu öngören kanunlar, genellikle illiyet bağını kesen durumların varlığı halinde sorumluluktan kurtulma imkânı tanımaktadır. Mesela zarar görenin ağır kusuru, üçüncü şahsın ağır kusuru ve mücbir sebep tehlike sorumluluklarında illiyet bağını kesen ve sonuç olarak sorumluluktan kurtulma imkânı veren durumlar olarak kabul edilmektedir (KTK. m. 86 /I)⁴².

³⁹ Tiftik, s. 24 – 25.

⁴⁰ Deutsch, Erwin, Sorumluluk Hukukunun Temel İlkeleri (Çeviren: Şeref Ertaş), Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1981, S. 2, s. 255.

⁴¹ Deutsch, s. 255.

⁴² Tiftik, s. 24; Eren, s. 705 vd; Yavuz, s. 44.

Fakat bazen tehlike sorumluluğu bağlanan olgular için üçüncü kişinin kusuru, sorumluluktan kurtulma sebepleri arasında sayılmamaktadır. Yine mücbir sebep, sadece tabii afet ve savaş halleriyle sınırlı olarak kabul edilmektedir (İsviçre Atom Kanunu). İsviçre Hukuku hava taşıt aracı işletenin, üçüncü kişinin kusurunu ya da mücbir sebebi ileri sürerek sorumluluktan kurtulmasını kabul etmemiştir. Karayolları Trafik Kanunu'na göre de işletenin sorumluluktan kurtulabilmesi için illiyet bağımlı kesen sebepler yanında kusurun olmadığını da ispatlaması gerekir⁴³.

Tehlike sorumluluğunda illiyet bağımlı kaldıran etkenler üç tanedir. Bunlar mücbir sebep, zarar görenin ağır kusuru ve üçüncü kişinin ağır kusurudur. İlliyet bağımlı kesen bu sebepler tehlike sorumluluğunu düzenleyen kanunlara göre değişmektedir. Bunun sebebi tehlike sorumluluklarının ağır sonuçlarının farklı olması ve bu sorumluluk türünün yeni gelişmekte olmasıdır.

1. Mücbir Sebep

Mücbir sebep, zararın meydana gelmesine kaçınılmaz surette yol açan, öngörülmesi ve karşı konulması mümkün olmayan sorumlu kişinin faaliyet ve işletmesine yabancı, olağanüstü bir olaydır⁴⁴.

Başka bir tanıma göre tehlikeli işletme, girişim ve tesisten sorumlu olan kimseyle bağlantılı olmayan, önceden görülemeyen, olağanüstü nitelikte, karşı konulmaz bir güçle dışarıdan gelen bir olaydır⁴⁵. Örnek olarak yıldırım düşmesi, yer çökmesi, aşırı fırtına veya kasırga, zelzele, savaş, ihtilâl, isyan, genel grev söylenebilir⁴⁶.

Mücbir sebebin umulmayan hal durumu ile karıştırılmaması gerekir. Umulmayan hal, sorumlu kişiye isnat edilmeyen ve genel davranış kurallarından doğan bir ödevin ihlâline kaçınılmaz bir şekilde sebep olan olaydır⁴⁷.

Tehlike sorumluluğunda kusur aranmasa da kişi olayın zararlı sonuç vermesinde kusurlu ise mücbir sebepten yararlanamaz. Örneğin tehlikeli tesisata koruyucu tedbir olarak paratoner taktırmayı ihmal eden işleten, yıldırım düşmesi sonucu çevreye verilen zarar dolayısıyla mücbir sebepten yararlanamaz⁴⁸.

⁴³ Tiftik, s. 24; Tandoğan, Sorumluluk, s. 28 – 29; Mücbir sebep dışındaki hallerde illiyet bağımlı kesilme yönünde bkz. Doğan, Mehmet Şirin/Atalay, Ezgi, Tehlike Sorumluluğu, Ankara Barosu Dergisi, 2004/3, s. 31; Saraç, s. 137 vd.

⁴⁴ Tiftik, s. 25; Eren, s. 557; Deshenaux/Tercier, s. 35.

⁴⁵ Bkz. Ulsan, Tehlike, s. 45.

⁴⁶ Eren, s. 558; Tiftik, s. 25; Deshenaux/Tercier, s. 35.

⁴⁷ Geniş bilgi için bkz. Eren, s. 557 vd.

⁴⁸ Tiftik, s. 26.

Mücbir sebep, İsviçre Askeri Teşkilat Kanunu'nda Motorlu Taşıtlar Kanunu'nda ve Elektrik İşletmelerinin Sorumluluğuna İlişkin Kanun'da illiyet bağıını kesen sebepler arasındadır⁴⁹. Fakat Atom Kanunu mücbir sebebi sadece savaş ve doğal afet durumlarıyla sınırlarken Uçak Vasıtaları Kanunu ve Sorumluluk Kanunu mücbir sebebi sorumluluktan kurtulma sebebi olmaktan çıkarmıştır⁵⁰.

Mücbir sebeple ilgili verilen mahkeme kararlarına göre⁵¹; “Uçurtmasını telle uçurtan bir çocuk, telin yüksek gerilim hattına dokunmasıyla yanarak ağır yaralanmıştır ve bunun üzerine çocuk tarafından açılan tazminat davasını kabul eden mahkemeye göre burada her ne kadar haricen, vuku bulan ve kaçınılması imkânsız bir olay söz konusu ise de, kazanın olması olağandışı bir hal sayılmaz”

“8 metre yükseklikteki yüksek gerilim hattının yanına, demir telle sarılmış bir saydam mast, misafirlerin kabulü için konmuş ve elektrik hattından gerilimin sıçramasıyla kaza meydana gelmiştir. Mahkeme bu davada tazminat davasını reddederek, mücbir sebebi olağanüstü, engellenemez ve harici tesirlerle meydana gelen bir olay söz konusu olması nedeniyle kabul etmiştir.” Mücbir sebep illiyet bağıını kesen sebepler arasında yer almalıdır; aksi halde sorumluluk fazlasıyla genişletilmiş olacaktır.

2. Zarar Görenin Ağır Kusuru

Zarar görenin kusurunun sorumluluktan kurtulma sebebi sayılabilmesi için bu kusurlu davranışın tehlikeli faaliyet veya işletmeden doğan zarar verici olayı ikinci plana itecek ve zararlı sonucun uygun sebebinin oluşturacak yoğunlukta bulunması gerekir⁵². Örneğin hareket halinde bulunan tramvay, tren veya diğer taşıtlardan atlama, trenin düdükle uyarmasına karşın kişinin demiryolu geçidinden karşıya geçmesi zarar görenin ağır kusurunu oluşturmaktadır ve illiyet bağıını kesmektedir⁵³. Bu örneklerdeki zarar görenin kusurlu davranışı, işletenin faaliyetini geri plana itecek kadar şiddetli yoğunlukta ortaya çıkmakta ve zararlı sonucun tek sebebi olmaktadır.

Bazı kanunlar tehlikenin niteliğinden dolayı zarar görenin ağır kusurunun varlığını aramışlardır. Örneğin Elektrik İşletmelerine İlişkin Kanun ve Motorlu Taşıtlar Kanunu ağır kusuru aramıştır. Oysa Demiryolları Sorumluluğuna İlişkin Kanun hafif kusur halinde dahi demiryolu işletmesinin sorumluluktan kurtulmasını sağlayacak nitelik kazanmıştır. Bu son durumda Federal Mahkemeye göre zarar görenin kusuru oluşan kazanın tek sebebi olmalıdır⁵⁴.

⁴⁹ **Ulus**, Tehlike, s. 46.

⁵⁰ **Deutsch**, s. 256; **Tiftik**, s. 27; **Tandoğan**, Sorumluluk, s. 27.

⁵¹ **Deutsch**, s. 256 – 257.

⁵² **Tiftik**, s. 27; **Eren**, s. 563; **Deschenaux/Tercier**, s. 36; **Saraç**, s. 140.

⁵³ **Ulus**, Tehlike, s. 47. Başka örnekler için bkz. **Eren**, s. 563.

⁵⁴ **Ulus**, Tehlike, s. 47.

Zarar görenin ağır kusuru illiyet bağımlı kesen sebepler arasında yer almalıdır. Fakat hafif bir kusurla illiyet bağımlı kesilmesi tehlike sorumluluğunun amacına ters düşmektedir. Zira bu sorumlulukta amaç tehlikeli faaliyette bulunan kişileri sorumlu tutmaktır. Zarar görenin hafif kusuru tazminatta indirim sebebi olmalıdır.

3. Üçüncü Kişinin Ağır Kusuru

Üçüncü kişinin kusurlu davranışı, tehlikeli faaliyet veya işletmeye özgü tehlikenin gerçekleşmesiyle meydana gelen zarar arasındaki illiyet bağımlı keserek yoğunlukta olduğu takdirde işleten sorumluluktan kurtulur⁵⁵.

Üçüncü kişinin kusurunun ağır bir kusur olması gerekir. Meselâ otomobilin çarpması sonucu yaralanan kişi kaldırıldığı hastanede personelin ağır ihmali

⁵⁵ Tiftik, s. 29; Eren, s. 566; Deshenaux/Tercier, s. 37; Saraç, s. 141. 21. HD. 05.04.2012, E. 4196 K. 5289 "...Yargıtay uygulamasında, ilk kararlarda işverenin iş kazalarından doğan sorumluluğunun haksız fiile dayandığını kabul etmişken, zamanla işçinin daha yararına olan, akdi sorumluluk esasını benimsemiştir. Sosyal, ekonomik ve kültürel alanda meydana gelen gelişmeler nedeniyle akdi sorumluluğun da yetersiz kalması üzerine Yargıtay uygulamalarında istikrarlı şekilde tehlike sorumluluğu görüşünü kabul etmektedir. Tehlike sorumluluğu, en ağır kusursuz sorumluluk halini oluşturmaktadır. Az öncede değinildiği gibi, işveren her türlü özen borcunu yerine getirmiş olsa dahi meydana gelen kazadan dolayı sorumluluktan kurtulma olanağı yoktur. Bu anlamda tehlike sorumluluğu mutlak bir sorumluluk olarak nitelendirilebilir. Bununla beraber belirtmek gerekir ki tehlike sorumluluğu bir "sonuç" sorumluluğu da değildir. Gerçekten zarar işletmeye özgü bir tehlikeden doğmamış, yani araya giren bir başka nedenden dolayı meydana gelmişse, işverenin bu zarardan sorumlu tutulmaması gerekir. Başka bir deyişle işverenin işletilmesi veya bundan doğan tehlikeler ile zarar arasında uygun bir illiyet bağı bulunmuyorsa, işverenin sorumluluğundan söz edilemez. Öteki sorumluluk hallerinde olduğu gibi, tehlike sorumluluğunda da 3 halde illiyet bağı kesilebilir. Bunlar mücbir neden, zarar görenin kusuru ve 3. kişinin kusurudur. Öğretide illiyet bağımlı kesen nedenlerin bütün sorumluluk halleri ve bu arada tehlike sorumluluğu içinde geçerli olduğu vurgulanmaktadır. Yargıtay uygulamasında illiyet bağımlı sadece kusura bağımlı sorumluluktan değil sebep ve özellikle tehlike sorumluluğunun kurulabilmesi için zorunlu olduğu kabul edilmektedir. İlliyet bağımlı kesilmesine neden olan bu çeşitli durumların öncelikle tehlike sorumluluğu içerisinde kabul edilmesi gerekir. Çünkü kusurlu olmadığı gibi, kendisinden beklenen özeni gereği gibi yerine getirmiş olan bir işvereni, işyeri ya da işletmeyle uzaktan, yakından ilgili bulunmayan mücbir nedenlerden sorumlu tutmak adalet ve hakkaniyet duygularını incitir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 18.3.1987 tarih ve 1986/9 -722 Esas, 203 karar sayılı kararı da aynı doğrultudadır. Somut olaya gelince: davacının içinde bulunduğu uçakta önceden var olan bir arızanın tespit edilemediği, her hangi bir uçuş yapı hatasına veya çalışma eksikliğine rastlanılmadığı, kazanın başka bir kalkış denemesi yapılmadan alana zamanından önce inilmek istenmesinden kaynaklandığı, pilotların uçağı riske atabilecek durumlardan kurtulmak için eğitilmeleri gerektiği Irak Sivil Havacılık Dairesi Uçuş Güvenliği Departmanının dosya içerisinde bulunan kaza sonrası nihai raporlarından anlaşılmaktadır. Nitekim hükme esas alınan kusur bilirkişi raporunda da uçağın hava şartları ve pilotaj hatasından düşmüş olabileceği vurgulanmıştır. Hal böyle olunca işverenin kusurunun bulunmadığı, kendisinden beklenen özeni gereği gibi yerine getirdiği, kazanın meydana gelmemesi için alacağı bir önlemin bulunmadığı, pilotaj hatasının da kusursuz sorumluluğun tüm halleri için gerekli illiyet bağımlı keseceği göz ardı edilerek davanın reddi yerine yazılı şekilde kısmen kabulüne karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir." (UYAP).

yüzünden ölmüştür. Burada motorlu taşıt aracının işletilmesiyle ölüm olayı arasındaki illiyet, hastane personelinin ağır ihmali ile kesilmiştir⁵⁶.

Bazı kanunlar üçüncü kişinin kusurunu illiyet bağına kesen sebepler arasında görmemiştir. Örneğin uşak işletmelerinde, atom tesislerinde, boru hatlarıyla payplaynlarda durum böyledir. İsviçre Hava Taşıt Araçlarına İlişkin Kanun üçüncü kişinin kusurunu illiyet bağına kesmeyeceğini belirtmektedir. Üçüncü kişinin ağır kusuruyla trenin raydan çıkması da illiyet bağına kesmemektedir⁵⁷. Burada tehlikenin çok büyük olduğu düşüncesine dayanılarak üçüncü kişinin ağır kusurunu illiyet bağına kesecek yoğunluğa ulaşılamayacağı iddia edilmektedir. Örneğin bir uçağın sabotajla düşürülmesinde illiyet bağı kesilmemektedir. Tehlikenin çok büyük olduğu durumlarda illiyet bağına üçüncü kişinin ağır kusuruyla kesilmemesi fikrine katılmak doğru görünmektedir.

Üçüncü kişinin davranışının tehlike sorumlusunu sorumluluktan kurtarması için kusurlu bir davranış gerekir. Ayrıca üçüncü kişi ayırt etme gücüne sahip olmalıdır.

D. Hukuka Aykırılığın ve Kusurun Aranmaması

Tehlike sorumluluğunda hukuk kurallarınca izin verilen bir olgu söz konusudur. Türk-İsviçre Hukukundaki hâkim görüş gereğince, hukuka aykırılık, sorumlu kişinin fiillerine ilişkin bir niteliktir. Bu nedenle eylem ve hukuka aykırılık tehlike sorumluluğunun unsurları sayılamazlar⁵⁸.

Hukuka aykırılık unsuru objektif bir nitelikle değerlendirildiğinde zararın hukuka karşı olan veya olmayan bir eylemle oluşturulması olayı gözetilmeksizin, yapılan işin zarara uğrayan kimselerin çıkarlarını zedelemiş olmasıdır. Tehlike yaratan etkenler göz önünde tutulursa, bunların yarattığı kazaların çoğunlukla subjektif anlamda hukuka karşı olmadığı, işletmeye ilişkin normlara uyulduğu görülür ve hukuka aykırılıktan söz etme olanağı kalmaz⁵⁹.

Tehlike sorumluluğu kusurunu aranmadığı objektif bir sorumluluktur. Tehlike sorumluluğunun gerçekleşmesi için, sorumluluk bağlanan tipik tehlikenin gerçekleşmesi ile zarar arasında uygun illiyet bağı yeterlidir. Kusurdan bahsedebilmek için ayırt etme gücünün bulunması gerekir. Oysa tehlike sorumluluğunda tesis, faaliyet veya işletmenin meydana getirdiği zararlardan, işletenin ayırt etme gücüne sahip olmasa da sorumluluğu vardır. Tehlike sorumlusunun

⁵⁶ Tiftik, s. 30.

⁵⁷ Eren, s. 567; Tiftik, s. 30 – 31; Tandoğan, Sorumluluk, s. 27 – 28; Tandoğan, Tehlike, s. 296.

⁵⁸ Tandoğan, Sorumluluk, s. 9 – 10; Tiftik, s. 33 – 34; Doğan/Atalay, s. 31; Saraç, s. 66 vd.

⁵⁹ Ulusan, Tehlike, s. 42 – 43.

sorumluluğu doğuran objektif olgu yanında, ayrıca zararın ortaya çıkmasında etkili olan bir kusuru da varsa buna ek (munzam) kusur denir.

Ek kusur, sebep sorumluluğunun bu niteliğini değiştirmez; ama başka sonuçlar doğurabilir⁶⁰: İlk olarak ek kusur varsa illiyet bağımlı kesen durumların varlığına rağmen, tehlike sorumlusunun sorumluluğunun devamına hükmedebilir. Örneğin KTK. m. 86 f. 1'de motorlu araç işleteni, illiyet bağımlı kesen durumlarda, ancak kendisinin veya fiillerinden sorumlu olduğu kişilerin kusuru bulunmaması ve araçtaki bir bozukluğun kazayı etkilememiş olması şartıyla sorumluluktan kurtulur. İkinci olarak ek kusur sebebiyle hâkim, zarar görenin kusuru vb. sebeplere dayanılarak ileri sürülen tazminatta indirim talebini reddeder. Ek kusurun, özellikle zarar görenin kusurunu etkisizleştirdiği kabul edilerek, tazminatta indirim bu sebeple reddedilir. Üçüncü olarak ek kusur, birden fazla tehlike sorumlusunun sorumluluğu halinde, rücu meselesinin çözümünde de etkili olur. Dördüncü ve son olarak ek kusur, sorumlulukların çatışması halinde sorumlulardan her birinin zarardan katlanması gereken kısmın tespitine yarar.

Burada hukuka aykırılığın ve kusurun aranmaması tehlike sorumluluğunun niteliğinden kaynaklanmaktadır. Burada amaç kusur olmasa da tehlikeye maruz kalan kişiyi korumaktır.

V. TEHLİKE SORUMLULUĞUNUN DÜZENLENMESİ VE TÜRK HUKUKUNDA TEHLİKE SORUMLULUĞU

Tehlike sorumluluğu halleri, yabancı hukuk çevrelerinde özel kanunlarla düzenlenmektedir. Tehlike sorumluluğunu doğuran bu haller kaynak itibariyle işletme sorumluluğu ve işletme dışı sorumluluk olmak üzere iki kategoriye girer. Burada işletme sorumluluğu kural, işletme dışı sorumluluk ise istisnadır. Batı ülkelerinde başlıca tehlike sorumluluğu halleri; demiryolu, gemi, posta, sivil hava aracı, motorlu araç, atom tesisi, elektrik, gaz, patlayıcı madde üreten, depolayan veya kullanan tesis ve işletmelerin işletici ve sahiplerinin bu işletme ve tesis nedeniyle tabi tutuldukları sorumluluklardır. Bu gibi hallerde işletme sorumluluğu söz konusu olur. İşletme dışı tehlike sorumluluğunda ise, avcılarının avlanmalarından, devletin askeri manevra ve tatbikatlarından doğan zararlar örnek gösterilebilir. Bunlarda sorumluluk kaynağı bir faaliyettir⁶¹.

Bu kanunlar bir yandan çok farklı zamanlarda çıkartıldığından, diğer yandan çok farklı halleri düzenlediklerinden aralarında genel bir uyum bulunmamaktadır. Bu nedenle, yabancı doktrinde, tehlike sorumluluğunu düzenleyen genel bir kural konulması fikri savunulmaktadır. Bu genel kuralın aynen kusur

⁶⁰ Tiftik, s. 35 – 36; Tandoğan, Sorumluluk, s. 8.

⁶¹ Eren, s. 667; Tandoğan, Sorumluluk, s. 26; Tandoğan, Tehlike, s. 295.

sorumluluğunu düzenleyen genel kural gibi, tehlike sorumluluğu hallerinin tamamını kapsaması fikri hâkimdir. Tehlike sorumluluğunun düzenlenmesinde Fransa, Belçika, İtalya ve Hollanda genel bir hüküm koymuşlardır⁶².

Diğer bir görüş ise tehlike sorumluluğuna ilişkin genel bir hükmün konulmasına taraftar değildir. Bu görüşü savunanlara göre bütün tehlike sorumluluğunu kapsayacak genel bir hükümde, tehlike kavramını tanımlamak mümkün değildir. Her somut durum için tehlike sorumluluklarını düzenleyen kanunlar muhafaza edilmeli ve yeni durumlar için de özel tehlike sorumlulukları kanunla düzenlenmelidir. Böylece tehlike arz eden tesis, faaliyet ve işletmelerin malik ya da işletenleri için potansiyel sorumluluk bakımından açıklık, şeffaflık ve kesinlik temin eder. Tehlike sorumluluğu Almanya, İsviçre ve Avusturya'da özel kanunlarla düzenlenmektedir⁶³.

Üçüncü bir görüş ise meselenin çözümünü, somut durumun özellik ve şartlarına göre karar verebilecek konumda olan hâkime, mahkeme içtihatlarına bırakmaktır⁶⁴. İngiltere ve ABD'de mahkeme içtihatlarına göre karar verilmektedir. Sorunu hâkime ve mahkeme içtihatlarına bırakmak yanlış bir fikir olarak görünmektedir. Bu düşünce yargının var olan iş yükünü daha da artıracaktır. Türk Hukukunda kanunda hüküm bulunmayan durumlarda sorunun çözümü hâkime bırakılmaktadır.

A. Tehlike Sorumluluğunun Özel Kanunlarla Düzenlenmesi

Sorumluluğun özel kanunlarla düzenlenmesini savunanların ileri sürdüğü fikir öncelikle hukuki güvenliğin sağlanması açısından faydalıdır. Hukuki güvenlik kişilerin önceden ne gibi sorumluluklarla karşılaşacaklarını bilmelerini, hak ve yükümlülüklerinin sınırlarını tespit edip, hareketlerini bu sınırlar içerisinde düzenlemesi imkânını verir. Potansiyel sorumluluk bakımından açıklık, şeffaflık ve kesinlik sağlar. Oysa tehlike sorumluluğu genel kanunlarla düzenlenseydi özel kanunlarda olduğu gibi açıklık, şeffaflık ve kesinlikten söz edilemezdi⁶⁵.

Sorumluluğun özel kanunlarla düzenlenmesinin ikinci bir faydası ekonomik bakımdandır. Tehlike sorumluluğunun ekonomik taşınabilirliği sorumluluk risklerinin sigorta edilebilirliğine ve bu riske isabet eden sigorta primlerinin tespit edilebilirliğine bağlıdır. Tehlike taşıyan tesis, faaliyet ve işletmelerin ma-

⁶² Eren, s. 504; Tiftik, s. 53 – 54; Tandoğan, Sorumluluk, s. 40; Tandoğan, Tehlike, s. 318; Ulusan, Tehlike, s. 56.

⁶³ Eren, s. 504; Tandoğan, Tehlike, s. 317; Tandoğan, Sorumluluk, s. 39 – 40; Tiftik, s. 53; Ulusan, Tehlike, s. 55.

⁶⁴ Tiftik, s. 54, 57; Eren, s. 504; Ulusan, Tehlike, s. 55.

⁶⁵ Tiftik, s. 57; Hatemi, Hüseyin/Gökyayla, Emre, Borçlar Hukuku Genel Bölüm, İstanbul 2011, s. 142.

lik ya da işletenleri, bu yüzden tehlike sorumluluğu risklerinin sınırlandırılmasına ihtiyaç duyarlar. Tehlike sorumluluğunu öngören özel kanunlar tazminat sorumluluğunun azami tutarını belirleyen hükümlere yer vermektedir. Genel kurallarda ise bu azami tutar belli olmayacağından risklerin sigorta edilmesi işletmeciler için masraflı olacaktır⁶⁶.

Üçüncü bir fayda ise tehlike sorumluluklarının kanun koyucu tarafından öngörülmesi girişimcilere arzu ettikleri hareket serbestisini sağlar. Böylelikle girişimciler sürpriz bir sorumlulukla karşı karşıya kalmazlar.

Tehlike sorumluluklarının özel kanunlarla düzenlenmesi faydalarının yanında bazı sakıncaları da beraberinde getirmektedir. İlk olarak kanun koyucunun teknik yeniliklere yabancılığı ve ayrı zamanlarda düzenleme yapmak durumunda olması sorumluluğu öngören kuralların ahenksiz ve birlikten uzak, birbiriyle bağlantısı olmayan bir mahiyette oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca tehlike sorumluluklarının, teknik yeniliklere paralel olarak oluşturulmasındaki uzun gecikmeler, adalet ve eşitlik ilkelerine aykırı düşmektedir⁶⁷.

Tehlike sorumluluklarının özel kanunlarla düzenlenmesinin ikinci bir sakıncası kanun koyucunun keyfi hareket etmesine yol açmaktadır. Kanun koyucunun tehlike sorumluluğunu düzenlemekteki çekingenliği, kanunlaştırma süreci mağdurların korunmasına engel olmuştur. Kanun koyucu, ekonomik menfaat düşüncesiyle bazı tehlikeli faaliyet ve işletmeler için tehlike sorumluluğunu öngörmekten kaçınmıştır⁶⁸.

Üçüncü bir sakınca ise ekonomik, sosyal ve siyasi sebeplerle bazı tehlikeli işletmeler için özel kanunlar çıkarılıp aynı derecede tehlike taşıyan başka işletme türleri için tehlike sorumluluğunun konulmaması mahkemeleri, tehlike sorumluluklarının kapsamını genişletmeye ve tehlikeli faaliyet girişimcisinin, başkalarının zarar görmemesi için gerekli tedbirleri almamış olması halinde TBK. m. 49 hükmünün uygulanabilmesi için, “tehlikeyi uzaklaştırma ödevinin ihlaline dayanarak kusurun varlığını varsaymaya yönelmektedir”⁶⁹.

Aynı zamanda sırf kanun öngörmedi diye tehlike sorumluluğunun uygulanmaması büyük haksızlıklara yol açmaktadır. Burada kazuistik metot kanun koyucunun uygulayıcıya olan güvensizliğini göstermektedir. Özel kanunlarla yapılan düzenleme her olay için çözüm getirmeye çalışmakta ve bu nedenle maddelerde teferruata inecek bir yoğunluk kazanmaktadır. Her ne kadar özel kanunlarla düzenleme bazı faydalar sağlasa da genel kural ile düzenleme daha yararlı olacaktır.

⁶⁶ Tiftik, s. 58 – 59; Tandoğan, Sorumluluk, s. 41.

⁶⁷ Tiftik, s. 60, Tandoğan, Sorumluluk, s. 41.

⁶⁸ Tiftik, s. 61.

⁶⁹ Tiftik, s. 58; Tandoğan, Sorumluluk, s. 41.

Günümüzde özel kural ile düzenleme yapma gün geçtikçe değerini kaybetmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bazı alanlarda da tehlike sorumluluğuna ihtiyaç duyulmaktadır ve özel kanun yapmayla bu ihtiyaçlara sağlıklı bir çözüm getirilememektedir. Ayrıca özel kanunla düzenleme yapma tehlike sorumluluğu gerektiren ihtiyaçlara bir adım geriden cevap vermektedir.

B. Tehlike Sorumluluğunun Genel Kural ile Düzenlenmesi

Daha önce ifade edildiği gibi özel kanunlarla düzenlenen tehlike sorumlulukları, tehlike sorumluluğu konularının sadece bir kısmını kapsamaktadır. Tehlike sorumluluğunun genel kural ile düzenlenmesini savunanlara göre tehlike sorumluluklarının kazuistik yöntemle düzenlenmesi daima yetersiz kalmaya mahkûmdur. Yeni teknik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan tehlikeli tesis, faaliyet ve işletmeler için yeniden kanun çıkarma veya düzenleme yapmak gerekecektir⁷⁰.

İsviçre ve Alman Hukuk doktrininde, hukuk düzeninin birlikteliği açısından genel bir tehlike sorumluluğu öngörülmesi düşüncesi gün geçtikçe daha fazla savunulmaktadır. Bu sayede tüm yüksek tehlike taşıyan tesis, faaliyet ve işletmelerin mağdurları için hukuki korunma sağlanmış olacaktır. Tehlike sorumluluğunun genel bir kural ile düzenlenmesi halinde genel kural ile hem sabit bir ölçü getirilmiş hem de yeni olgulara uygun bir çözüm bulunmasına imkân verecek esneklik sağlanmış olacaktır. Tehlike sorumluluğunu genel kural ile düzenleyen ülkelerde içtihatlar, toplumun ihtiyacını karşılayabilecek çözümler üretmektedirler⁷¹.

Genel kural ile düzenlemeyi savunanlara göre tehlikenin gerçekleştiğinde sorumlu kişinin yüksek tazminat ödemesi gerektiği fikri isabetsizdir. Genel tehlike kuralını kapsadığı riskler, sorumluluk sigortası ile karşılanacaktır⁷².

Avusturya Hukukunda hâkim görüş, tehlike sorumluluğu öngören özel kanunların kıyas yoluyla uygulanması gerektiği yönündedir. Herhangi bir tehlike sorumluluğu kuralının temelini oluşturan değer yargısı ve dengelediği menfaat durumu, tehlike sorumluluğu öngörülmemiş bir tehlikeli tesis, faaliyet veya işletmede “aynı ölçüde söz konusu ise”, çıkarılmış kuralın kıyas yolu ile duruma uygulanması haklı görülmelidir⁷³. Fakat bu görüş şiddetle eleştirilmiştir⁷⁴.

⁷⁰ Tiftik, s. 65; Kılıçoğlu, Mustafa, s. 20.

⁷¹ Tiftik, s. 66 – 67.

⁷² Tiftik, s. 68; Tandoğan, Sorumluluk, s. 41.

⁷³ Tiftik, s. 71; Tandoğan, Sorumluluk, s. 41 – 42.

⁷⁴ Eren, s. 504; Tandoğan, Tehlike, s. 317; Tandoğan, Sorumluluk, s. 39; Tiftik, s. 53; Ulu-san, Tehlike, s. 55.

Kıyas yolu ile uygulanmaya örnek olarak motorlu botla yaralanmaya motorlu araç işletenin sorumluluğu uygulanabilir.

Türk Hukuku bakımından tehlike sorumluluğunun kıyas yoluyla genişletilerek uygulanmasını kabul etmek mümkün değildir. Türk Hukuku kusur sorumluluğunu ilke olarak kabul etmiştir.

C. Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluğunun Düzenlenmesi

Türkiye’de tehlike sorumluluğu halleri Batı ülkelerine oranla çok az düzenlenmiştir. Bunlar 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu’na göre motorlu araç işletenin sorumluluğu, 2920 sayılı Türk Sivil Havacılık Kanunu’na göre sivil hava aracı işletenin sorumluluğu, 3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu’na göre, devletin askeri manevralar ve atışlardan doğan sorumluluğu, 2872 Sayılı Çevre Kanunu’na göre, çevreyi kirletenin sorumluluğu, 8559 Sayılı Petrol Kanunu’na göre, petrol hakkı sahibinin sorumluluğu, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun’a göre, imalatçının sorumluluğu, 4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun’a göre, ürün güvenliğine ilişkin özellikleri etkileyen ürünü üreten, imal eden, islah eden veya ürüne adını ticaret markasını veya ayırt edici işaretleri koyarak kendini üretici olarak tanıtan, geniş anlamıyla üreticinin sorumluluğu, 5710 sayılı Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun’a göre sivil amaçlı nükleer tesis işletenin ve nükleer madde taşıyanın sorumluluğu ve 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu’na göre genetik yapısı değiştirilmiş organizma ve ürünleri ile ilgili faaliyette bulunanların sorumluluğudur. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ile tehlike sorumluluğu ile ilgili genel bir düzenleme getirmiştir.

Bir görüşe göre⁷⁵ bütün tehlike sorumluluklarını içerecek, muhteva ve kapsamı özenle belirlenmiş, hukuka güveni zedelemeyecek genel bir kural, aynen kusur sorumluluğunu düzenleyen TBK. m. 49’da olduğu gibi Türk Medeni Kanunu veya Türk Borçlar Kanunu’na konulmalı, bu hüküm, her somut olayda özel tehlike hallerine uygulanmalıdır. Bu şekilde kanun koyucunun bugüne kadar göstermiş olduğu ihmal ve gecikme, genel soyut bir kuralla giderilmiş olacaktır. Fakat böyle genel nitelikte bir kural düzenleninceye kadar, hâkime kıyas, yorum ya da hukuk yaratma yoluyla tehlike sorumluluğuna ilişkin düzenleme yetkisi tanınmalıdır. Bu şekilde gemi, demiryolu, atom aktörleri gibi işletmeler de tehlike sorumluluğuna tabi tutulmalıdır.

Diğer bir görüşe göre de⁷⁶ tehlike sorumluluğu genel bir kural ile düzenlenmelidir. Türkiye’de tehlike sorumlulukları düzenlenmesinde geç kalmıştır.

⁷⁵ Eren, s. 504.

⁷⁶ Tandoğan, Sorumluluk, s. 41 – 42; Tandoğan, Tehlike, s. 319.

Fakat bunun bir yararı da vardır. Değişik zamanlarda İsviçre ve Almanya'da çıkarılmış özel kanunlardan ve bunların uygulanmasından yararlanarak çeşitli tehlike sorumluluklarına ait ortak genel kuralları tek bir kanunda toplayıp, genel esaslardan sonra her sorumluluğun kendisine özgü kurallarını ayrı bölümlerde göstermek ve bir bölüme de bu sorumlulukların yarışması ve çatışması sorunlarına ayırmak mümkün olabilir ya da Türk Borçlar Kanunu'na tehlike sorumluluğuna ait genel kurallar konulup, özel kanunlarda her işletmenin kendisine özgü olan kurallara yer verilebilir. Bu düzenlemeler sayesinde yeni tehlikeli faaliyetler için özel düzenlemeler yapılmaya kadar genel kurallardan yararlanır.

Tehlike sorumlulukları düzenlenirken İsviçre'de haklarında özel kanun çıkarılmamış tehlikeli faaliyet ve işletmeler için de sorumluluk düzenlenebilir. Böylece büyük bayındırlık işleri yapanlar, baraj işletmeleri, zehirleyici ve patlayıcı madde tutucuları, akaryakıt ve benzin depoları, basın, radyo, televizyon gibi kitlelere yönelik yayınlarda bulunan işletmeler ve kişilere ilişkin bilgiler toplayan bilgi bankaları için tehlike sorumluluğu konulması düşünülebilir⁷⁷.

Türk Hukukunda kanun koyucunun, tehlike sorumluluklarını düzenlemekte yavaş hareket etmesinin, tehlikeli faaliyet ve işletmelerin büyük kısmının kamu kuruluşları tarafından yürütülmekte ve işletilmekte olmasından kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Devletin ve aynı zamanda özel sektörün konulacak tehlike sorumluluklarının getireceği mali yükümlülüklerin altından nasıl kılacağı sorulmuştur. Bu sorunlar sorumluluk sigortası yoluyla çözülebilir ve sosyal devlet ilkesi gereği tehlike sorumluluğuna ilişkin düzenlemeler yapılmalıdır⁷⁸.

Mevcut tehlike sorumluluğu sisteminde düzenlenmeyen yeni teknik gelişmeleri de kapsayacak, tamamlayıcı bir genel kurala ihtiyaç olduğu bilinmekteydi⁷⁹. Türkiye'de yokluğu hissedilen tehlike sorumlulukları mahkeme içtihatları vasıtasıyla TMK. m. 1'e dayanılabileceği konusunda Türk hukuk doktrininde işverenin hukuki sorumluluğu çerçevesinde olumlu cevap veren yazarlar vardır⁸⁰.

Yargıtay, tehlikeli işletmelerde çalışan işçilerin uğradıkları kazalardan doğan zararın sosyal sigortalarca karşılanmayan kısmı için, ne işverenin ne de işçinin kusurunun bulunmaması halinde, işverenin tehlike sorumluluğu esasına göre sorumlu tutulmasını kabul etmiştir⁸¹. Yargıtay'ın 1980 tarihinden sonra

⁷⁷ Tandoğan, Sorumluluk, s. 42; Tandoğan, Tehlike, s. 319.

⁷⁸ Tandoğan, Sorumluluk, s. 36.

⁷⁹ Tiftik, s. 69. Aynı görüş için bkz. Ulsan, Tehlike, s. 47.

⁸⁰ Tiftik, s. 76; Ulsan, Tehlike, s. 51.

⁸¹ Yargıtay'ın 27.03.1957 tarihinde verdiği İçtihadı Birleştirme Kararı'na göre "Sanayinin gösterdiği olağanüstü gelişmeler ve iktisadi hayata hâkim olan makineleşme hareketi tehlike ih-

kusursuz sorumluluğun bir türü olarak tehlike sorumluluğunu kabul ettiği belirgin kararları vardır.⁸²

Bir görüşe göre Türkiye’de nükleer enerji ile çalışan işletmeler hakkında da tehlike sorumluluğu düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca İsviçre’de olduğu gibi yalnız suların kirlenmesiyle değil, hava kirlenmesi ile ilgili olarak tehlike sorumluluklarının düzenlenmesi, hem bu işletmelerden zarar görenleri korumak hem de işletmeleri bir takım önlemler almaya sevk etmek bakımından önemlidir. Yine petrol hakkı sahibinin sorumluluğunun, büyük petrol tankerlerinin patlama ve deniz kirlenmesi sonucundaki sorumluluğun, tüp gazları kullananlar, saklayanlar, dağıtımını yapanlar ve taşıyanların sorumluluğunun, yapımcının sorumluluğunun tehlike sorumluluğu çerçevesinde düzenlenmesi gerekmektedir.⁸³

Türkiye’de tehlike sorumluluğuyla ilgili yapılan çalışmalar çok sınırlı düzeydedir. Bu nedenle tehlike oluşturan alanlarda yeni çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bu çalışmalar yapılmadığı sürece tehlike sorumluluğu kapsamına girecek konular mahkeme içtihatlarına, hâkime bırakılmakta ve köklü bir çözüm üretilmekten uzak kalmaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi tehlike arz eden alanlardaki çözüm teknolojik gelişmelere ayak uyduracak genel bir çözüm olmalıdır.

Diğer bir görüşe göre de TBK. m. 69’da düzenlenen yapı malikinin sorumluluğunun tehlike sorumluluğu çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. Bu sorumlulukta kurtuluş karinesine dayanılmadığı gibi yapıların niteliği itibariyle tehlike ilkesine dayanması gerekir. Ayrıca TBK. m. 576’da otel ve han işletenlerin sorumluluğu da tehlike sorumluluğu olarak düzenlenmelidir. Burada da kurtuluş kanıtına dayanılmamaktadır. Son olarak iş kazalarından doğan sorumluluğun da bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁸⁴

timallerini eskisine göre pek çok artırdığı cihetle kusura dayanan mesuliyet sistemiyle zararların karşılanmasına birçok hallerde imkân kalmadığı görüldüğünden, kanunlara, sırf zarar tehlikesinin mevcut olması esasına dayanan bir takım mesuliyet hükümleri konulmasına zaruret duyulmuştur ki, bunlara kusursuz mesuliyet hükümleri yahut tehlike esasına dayanan mesuliyet hükümleri denilmektedir. Borçlar Kanunu’nun kusursuz mesuliyet hükümleri arasında konulmuş bulunan TBK. 66. madde hükmünü kusur sebebine dayanılarak değil ve fakat içtimai tehlike dolayısıyla kabul edilmiş hükümlerden saymak içtimai ihtiyaçlara tamamıyla uygun düşecektir. Bu TBK. madde 66 hükmünün kusura değil, sadece içtimai tehlike esasına dayandığı kabul edilince, bir kimsenin bir işini görmekte vazifelendirdiği diğer kimsenin bu işi görmesi dolayısıyla meydana gelen zarardan, ne kendisinin ne de işi görenin herhangi bir kusuru aranmaksızın mesul tutulacağı neticesine varılır.” İBK. 27.03.1957, E. 1 K. 3 (www.kazanci.com).

⁸² 9. HD. 29.12.1981, E. 11284 K. 15904 (YKD, 1984, C. 10, S. 4, s. 512); HGK. 18.03.1982, E. 9722 K. 203 (YKD, 1988, C. 14, S. 5, s. 598).

⁸³ **Tandoğan**, Sorumluluk, s. 35 – 36, 46; **Ayan**, s. 250; **Çelik**, s. 2.

⁸⁴ **Uluslan**, Tehlike, s. 49 – 50.

Yapı malikinin sorumluluğunun tehlike sorumluluğu olarak değerlendirilebilmesi için tehlike arz eden bir faaliyetin olması gerekir. Binalarda da tehlike unsuru taşıyan asansör vb. yönler dikkate alınarak tehlike sorumluluğu içerisinde yapı malikinin sorumluluğuna da yer verilebilir. Fakat istenilen çözüm genel bir çözümdür. Kanunda genel bir tehlike sorumluluğunun kapsamı çizilerek; bu kapsam içerisine giren faaliyetlerden doğan zararlara da sorumluluk yüklenebilecektir.

Nihayet TBK. m. 71’de tehlike sorumluluğu ve denkleştirme başlığında genel bir düzenleme getirmiştir. TBK. m. 71 f. 1’ göre “Önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletmenin faaliyetinden zarar doğduğu takdirde, bu zarardan işletme sahibi ve varsa işleten müteselsilen sorumludur.”⁸⁵ Bu hüküm gereği tehlike sorumluluğundan söz edilebilmesi için ilk olarak faaliyetin tehlike oluşturmaları ikinci olarak ise bu tehlikenin önemli ölçüde olması aranmaktadır. Ancak bu iki kıstasın her somut olaya göre değerlendirilmesi gerekmektedir⁸⁶. Maddenin ifade tarzı değerlendirildiğinde ise “tehlike arz eden bir işletme” yerine “tehlike arz eden bir işletme” ifadesinin yerinde olmadığı, maddenin uygulama alanını daraltacağı, tehlikeye yol açan etkenlerin sadece işletme faaliyetleriyle sınırlı tutulamayacağı ve hâkimin böyle dar bir söylem karşısında ortaya çıkabilecek çok sayıda uyuşmazlığın çözümünde büyük güçlüklerle karşılaşılacağı belirtilmiştir⁸⁷. Gerçekten de sorumluluğu işletme faaliyeti ile sınırlandırmak tehlike sorumluluğunun uygulama alanını daraltacak ve yıllarca gelişmesi beklenen bu sorumluluk tipi istenildiği şekilde ilerleme kaydedemeyecektir.

TBK. m. 71 f. 2’de tehlike oluşturan işletme ifade edilmeye çalışılmıştır. Hükme “Bir işletmenin, mahiyeti veya faaliyette kullanılan malzeme, araçlar ya da güçler göz önünde tutulduğunda, bu işlerde uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile sıkça veya ağır zararlar doğurmaya elverişli olduğu sonucuna varılırsa, bunun önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletme olduğu kabul edilir”⁸⁸. Özellikle, herhangi bir kanunda benzeri tehlikeler arzeden işletmeler için özel bir tehlike sorumluluğu öngörülmüşse, bu işletme de önemli ölçüde tehlike arzeden işletme sayılır.” Bir görüşe göre, maddedeki “mahiyeti”

⁸⁵ Çelik, s. 4. Müteselsilen sorumluluğun yerinde bir düzenleme olduğu yönünde bkz. Akkayan-Yıldırım, Ayça, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu Düzenlemeleri Çerçevesinde Kusursuz Sorumluluğun Özel Bir Türü Olarak Tehlike Sorumluluğu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 2012, C. 70, S. 1, s. 208, 211; Saraç, s. 116 vd.

⁸⁶ Kılıçoğlu, s. 354; Akkayan-Yıldırım, s. 290; Saraç, s. 25.

⁸⁷ Ulusan, Denkleştirme, s. 2899. Aynı ifade tarzının tehlike arz eden faaliyetin bir işletme faaliyeti ile sınırlandırılmasına yol açacağından yerinde olmadığı vurgulanmıştır. Bkz. Yılmaz, s. 574.

⁸⁸ Antalya, s. 640, 645 – 646; Yavuz, s. 45; Yılmaz, Süleyman, Türk Borçlar Kanunu Tasarısı’nda Sebep Sorumluluklarına İlişkin Yeni Hükümler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2010, C. 59, s. 560, 570. Madde düzenlemesinin başarısızlığı hakkında bkz. Kılıçoğlu, s. 354. Burada işletmenin faaliyette olması aranmaz. Bkz. Antalya, s. 646.

deyimi fazla olmuştur. Bu ifade ile tehlikeli tüm faaliyetlere ilişkin değil, yürütülmesi sırasında tehlikeli nesnelere kullanılmalarını gerektiren faaliyetlere ilişkin genel bir kural elde edilir⁸⁹. Önemli ölçüde tehlike arz eden faaliyet kavramı, objektif ve subjektif ölçütler yardımıyla açıklanır. Objektif ölçüt, faaliyetin sıkça veya ağır bir zarara yol açma tehlikesi taşımasıdır. Subjektif ölçüt ise faaliyet sırasında uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile tehlikenin ortadan kaldırılamayacak kadar önlenemez olmasıdır⁹⁰. Burada işletmenin faaliyette olması aranmaz⁹¹. Bu hükme göre öncelikle büyük özen gösterilmesine rağmen sık veya büyük zararların doğmasına elverişlilik tehlike kriterinin tespitinde esas alınmaktadır. İkinci olarak ise benzeri tehlikeler oluşturan işletmeler için özel bir tehlike sorumluluğu öngörülmüşse, bu işletme de önemli ölçüde tehlike oluşturmaktadır⁹².

TBK. m. 71 f. 3 ise belirli bir tehlike hâli için öngörülen özel sorumluluk hükümlerinin saklı olduğunu düzenlemiştir. Örneğin trafik kazalarındaki hukuki uyuşmazlıklara anılan fıkra gereği Türk Borçlar Kanunu'nun genel hükümleri değil, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'ndaki tehlike sorumluluğu hükümleri uygulanacaktır.

TBK. m. 71 f. 4'e göre "Önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletmenin bu tür faaliyetine hukuk düzenince izin verilmiş olsa bile, zarar görenler, bu işletmenin faaliyetinin sebep olduğu zararlarının uygun bir bedelle denkleştirilmesini⁹³ isteyebilirler." Bu fıkra ile işletme faaliyetlerine izin verilmiş olup olmamasının bir öneminin olmadığı ortaya koyulmuştur. Ancak izin alınması ile alınmaması arasında sorumluluğun sonuçları bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Şayet izin alınmış olması halinde doğan zarar uygun bir bedelle denkleştirilebilecek, izin alınmamış ise doğan zararın tamamı tazmin edilecektir⁹⁴.

⁸⁹ Yılmaz, s. 572.

⁹⁰ Büyüksağış, s. 4 – 5; Saraç, s. 38 vd.

⁹¹ Antalya, s. 646.

⁹² Kılıçoğlu, s. 354 – 355; Antalya, s. 645; Büyüksağış, s. 10; Korkusuz, s. 28; Erişgin, Nuri, Tehlike Bağı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2000, C. 49, S. 1, s. 148; Uyar-Özbek, s. 56.

⁹³ Denkleştirme kavramının gereksiz olduğu yönünde bkz. Çelik, s. 6. Düzenlemenin yerinde olduğu yönünde bkz. Yılmaz, s. 573. "Tehlike sorumluluğunda tehlikeli faaliyet, işletme ve eşyaların yol açtıkları zararlı sonuçlara ilişkin olarak ihlâl yasağı (das Verletzungsverbot) geçerliliğini korurken, fedakârlığın denkleştirilmesi ilkesinin uygulanmasında girilen müdahalelerin yanı sıra ika edilen zarar bakımından da bu yasak ortadan kalkmaktadır". Bkz. Ulusan, Denkleştirme, s. 2094. Fedakârlığın denkleştirilmesi ilkesi bakımından değerlendirilmenin doğru olmayacağı yönünde ayrıca bkz. Akkayan-Yıldırım, s. 218 – 219; Korkusuz, Refik, Yeni Borçlar Kanunu Tasarısı'nda Tehlike Sorumluluğu Düzenlemesi, www.yeniuyuzyl.edu.tr/files/CV/yeni/yenicvler/.../REFKCV2072 012.pdf, s. 39; Akartepe, s. 170 – 171; Saraç, s. 74.

⁹⁴ Kılıçoğlu, s. 353; Antalya, s. 646 – 647. Eleştiri için bkz. Saraç, s. 71 – 72. İzin verilmiş ve izinsiz tehlikeli işletmeler ayrımının yapay kaldığı belirtilmiştir. Bkz. Kılıçoğlu, s. 352.

VI. TEHLİKE SORUMLULUĞU VE SORUMLULUK SİGORTASI

19. yüzyılın sonlarından bu yana, toplumsal düşünce gittikçe egemen olmaya başlamış ve zararın bireysel bir kusurdan ileri gelmediği hallerde de, toplumun mağduru korunması ve zararı mağdura bırakmamak gerektiği savunulmuştur. Bugünkü sorumluluk hukuku, kişilere sorumluluk yüklemekten çok zararı tazmin etmeye ağırlık vermektedir⁹⁵.

Toplumsal düşünce, önceleri sebep sorumluluğunun kabulünde büyük rol oynamakla beraber zamanla sorumluluğun yerini sigortalara bırakmasını sağlamıştır. Böylece bireysel sorumluluğun yerini kollektif sorumluluk almaya başlamıştır⁹⁶.

Kusurlu olmayan zarar sorumlusu, sigorta yaptırma suretiyle tazminat ödeme riskini sigorta şirketlerine aktarabilecektir. Bu da girişimcilerin güvenli bir şekilde faaliyetlerini sürdürmelerini sağlayacaktır⁹⁷.

Sorumluluk sigortaları, kusursuz sorumluluk hallerinin kabulünü ve gelişmesini sağlamıştır. Sözleşmelerden doğan sorumluluk sigortaları yanında zorunlu mali sorumluluk sigortaları da önem taşımaktadır⁹⁸. Türk Hukukunda zorunlu mali sorumluluk sigortası, motorlu kara taşıt araçları (KTK. m. 91) ile Türk hava sahasında uçuş yaparak Türk ve yabancı sivil hava araçları için üçüncü kişilere verecekleri zarar bakımından (TSHK. m. 138) öngörülmüştür⁹⁹. Zorunlu mali sorumluluk sigortası sosyal düşünceye dayanmaktadır.

Sorumluluk sigortası teknik faaliyetlerle ilgilenen kişilerin girişimlerine olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Girişimciler tazminat ödeme korkusuyla faaliyetlerden geri kalmamaktadır. Zorunlu mali sorumluluk sistemiyle de tehlike sorumluluğunun düzenlenmesine ve gelişmesine katkı sağladığı düşünülmektedir.

SONUÇ

Günümüzde kusur ilkesine dayanan sorumluluğun kişileri korumakta yetersiz kaldığı, tehlike taşıyan tesis, işletme ve faaliyetlerin meydana getirdiği zararlardan korumak için tehlike sorumluluğuna ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir.

Tehlike sorumluluğuna duyulan ihtiyaç kanun koyucu tarafından dikkate alınmış ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nda genel bir kural ile düzenlen-

⁹⁵ **Tandoğan**, Sorumluluk, s. 12; **Tiftik**, s. 117; **Saraç**, s. 154.

⁹⁶ **Tandoğan**, Sorumluluk, s. 13.

⁹⁷ **Ulusan**, Tehlike, s. 117; **Tandoğan**, Sorumluluk, s. 13.

⁹⁸ Geniş bilgi için bkz. **Deshenau/Tercier**, s. 250 vd.

⁹⁹ **Ulusan**, Tehlike, s. 118; **Tunçomağ**, s. 324.

miştir¹⁰⁰. Genel bir kural ile yapılan düzenleme teknik gelişmelere ayak uyduracak niteliktedir ve böylece her olaya yönelik kanun yapılması yoluyla kazuistik düzenlemenin sakıncaları bertaraf edilecektir. Genel kural ile yapılan düzenlemeler sayesinde zamana bağlı olarak ortaya çıkan tehlikeli faaliyetlere de çözüm bulunabilecektir. Şayet tehlike sorumluluğu özel kurallara bağlanmış olsa kıyas yoluyla diğer olaylara uygulanması mümkün olmayacaktır. Örneğin Karayolları Trafik Kanunu ile getirilmiş olan tehlike sorumluluğu başka olaylara uygulanamayabilir. Ancak genel kural düzenlemesi, özel kural getirilmesine de engel değildir. TBK. m. 71 düzenlemesi varken özel bir düzenleme ile havayolu taşımacılığı ile ilgili tehlike sorumluluğu düzenlemesi getirilebilir.

TBK. m. 71 ile getirilen tehlikeli işletme faaliyetleri sorumluluğun kapsamını daraltır niteliktedir. Bu nedenle her türlü tehlikeli faaliyetler sorumluluğun tespitinde daha iyi çözümler üretebilirdi. TBK. m. 71 f. 4'te yer alan "hukuk düzenince izin verilmiş olma" düzenlemesine ihtiyaç görünmemektedir. Zira tehlike oluşturan hallerde zarara sebep olan bu zararı gidermekle yükümlü olmalıdır.

¹⁰⁰ Genel bir düzenlemenin amaca uygun olduğu, kazuistik düzenlemeler olursa kıyasa başvurulamayacağı yönünde bkz. **Yavuz**, s. 61; **Akkurt, Sinan Sami**, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Anlamında Tehlike Sorumluluğuna Genel Bir Bakış, Konya Barosu Dergisi, Yıl 40, S. 23, s. 44; **Yılmaz**, s. 571; **Korkusuz**, s. 43; **Saraç**, s. 20 – 21. Genel düzenlemenin doğru olmadığı yönünde bkz. **Büyüksağış**, s. 7.

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

bkz. : bakınız

E. : Esas

HD. : Hukuk Dairesi

HGK. : Hukuk Genel Kurulu

İBK. : İçtihadı Birleştirme Kararı

K. : Karar

KTK. : Karayolları Trafik Kanunu

m. : madde

TBK. : Türk Borçlar Kanunu

TMK. : Türk Medeni Kanun

s. : sayfa

TSHK. : Türk Sivil Havacılık Kanunu

vb. : ve benzeri

vd. : ve devamı

YKD. : Yargıtay Kararları Dergisi

BİBLİYOGRAFYA

- AKARTEPE**, Alpaslan: Türk Borçlar Kanunu'nun Haksız Fiilden Doğan Borç İlişkileri Alanında Getirdiği Yenilikler ve Değişiklikler, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2012, C. 16, S. 1 – 2, s. 159 – 190.
- AKKAYAN-YILDIRIM**, Ayça: 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu Düzenlemeleri Çerçevesinde Kusursuz Sorumluluğun Özel Bir Türü Olarak Tehlike Sorumluluğu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 2012, C. 70, S. 1, s. 203 – 220.
- AKKURT**, Sinan Sami: 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu Anlamında Tehlike Sorumluluğuna Genel Bir Bakış, Konya Barosu Dergisi, Yıl 40, S. 23, s. 42 – 45.
- ANTALYA**, O. Gökhan: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt I, İstanbul 2012.
- AYAN**, Mehmet: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, Konya 2012.
- BÜYÜKSAGIŞ**, Erdem: Tehlike Esasına Dayanan Genel Sorumluluk Kuralı Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2006, C. 8, S. 1, s. 1 – 19.
- CELİK**, Ahmet Çelik: 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nda Yeni Bir Düzenleme, İşletme Tehlikeleri ve Tehlike Sorumluluğu, s. 1 – 7, www.tazminat.hukuku.com
- DESHENAU**, Henri/**TERCIER**, Pierre: Sorumluluk Hukuku (Çeviren: Salim Özdemir), Ankara 1983.
- DEUTSCH**, Erwin: Sorumluluk Hukukunun Temel İlkeleri (Çeviren: Şeref Ertaş), Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1981, S. 2, s. 245 - 259.
- DOĞAN**, Mehmet Şirin/**ATALAY**, Ezgi: Tehlike Sorumluluğu, Ankara Barosu Dergisi, 2004/3, s. 27 – 54.
- EREN**, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, İstanbul 2012.
- ERİŞGİN**, Nuri: Tehlike Bağı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2000, C. 49, S. 1, s. 137 – 154.
- HATEMİ**, Hüseyin/**GÖKYAYLA**, Emre: Borçlar Hukuku Genel Bölüm, İstanbul 2011.
- KARAHASAN**, Mustafa Reşit: Sorumluluk Hukuku, İstanbul 1995.
- KILIÇOĞLU**, Ahmet M.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Ankara 2011.
- KILIÇOĞLU**, Mustafa: Sorumluluk Hukuku, Cilt 1, Sözleşme Dışı Sorumluluk, Ankara 2002 (Kılıçoğlu, Mustafa).
- KORKUSUZ**, Refik: Yeni Borçlar Kanunu Tasarısı'nda Tehlike Sorumluluğu Düzenlemesi, s. 23 – 44. www.yeniuyuzil.edu.tr/files/CV/yeni/yenicvler/.../REFKCV2072012.pdf
- OĞUZMAN**, Kemal M./**ÖZ**, M. Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 8. Baskı, İstanbul 2010.

- REİSOĞLU**, Safa: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 22. Baskı, İstanbul 2011.
- SARAÇ**, Senem: Türk Borçlar Kanunu'nda Tehlike Sorumluluğu ve Denkleştirme, ilt., İstanbul 2012.
- ŞEN-DOĞRAMACI**, Hayriye: Tehlikeyi Önleme Yükümlülüğünün Sorumluluk Hukukundaki Yeri ve Önemi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, 20. Yıl Hukuk Özel Sayısı, s. 55 – 65.
- TANDOĞAN**, Haluk: Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku, 1. Baskı, Ankara 1981 (Tandoğan, Sorumluluk).
- TANDOĞAN**, Haluk: Tehlike Sorumluluğu Kavramı ve Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluklarının Düzenlenmesi Sorunu, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, 1979, C. 10, S. 2, s. 291 – 321 (Tandoğan, Tehlike).
- TEKİNAY**, Selahattin Sulhi/**AKMAN**, Sermet/**BURCUOĞLU**, Haluk/**ALTOP**, Atilla: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 1993.
- TİFTİK**, Mustafa: Tehlike Sorumluluğunun Ayırıcı Özellikleri ve Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluklarının Genel Kural ile Düzenlenmesi Sorunu, 2. Baskı, Erzurum 1997.
- TUNÇOMAĞ**, Kenan: Borçlar Hukuku 1. Cilt Genel Hükümler, 4. Baskı, İstanbul 1969.
- ULUSAN**, İlhan: Tehlike Sorumluluğu Üstüne, Mukayeseli Hukuk Araştırma Dergisi, 1970, C. 4, S. 6, s. 23 – 57 (Uluslan, Tehlike).
- ULUSAN**, İlhan: Türk Borçlar Kanunu'nda Yer Alan Genel Tehlike Sorumluluğu Kuralına İlişkin Birkaç Tespit ve Hukuk Düzeni Tarafından Faaliyetine İzin Verilmiş Önemli Ölçüde Tehlike Arzeden İşletmelerin Yol Açtığı Zararların Uygun Bir Bedelle Denkleştirilmesi Sorunu, s. 2897 – 2905. journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/.../21-İlhan-ULUSAN.pdf (Uluslan, Denkleştirme).
- UYAR-ÖZBEK**, Zeynep: Türk Hukukundaki Kusursuz Sorumluluk ve Tehlike Sorumluluğu Halleri, ilt., Diyarbakır 2009.
- YAVUZ**, Cevdet: Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'na Göre “Kusursuz Sorumluluk” Halleri ve İlkeleri, s. 29 – 60, [dosya.marmara.edu.tr/huk/fakulte/dergisi/2008 C. 14 S. 4/29-61.pdf](http://dosya.marmara.edu.tr/huk/fakulte/dergisi/2008_C.14_S.4/29-61.pdf)
- YILMAZ**, Süleyman: Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'nda Sebep Sorumluluklarına İlişkin Yeni Hükümler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2010, C. 59, s. 551 – 578.

